

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί συνοπτικό συνοδευτικό υλικό του βιωματικού εργαστηρίου με στόχο:

1. Να υπενθυμίσει την αναγκαιότητα και σημασία της τέχνης στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας
2. Να προτείνει κάποιες απλές ιδέες στους καθηγητές που θέλουν να προσεγγίσουν το Ολοκαύτωμα και μέσα από τις τέχνες.

Στο βιβλίο τους «Προσεγγίζοντας το Ολοκαύτωμα στο ελληνικό σχολείο», η ερευνητική ομάδα εκπαιδευτικών (Γ. Κόκκινος, Μ. Βλαχού, Β. Σακκά, Ε. Κουνέλη, Α. Κώστογλου, Σ. Παπαδόπουλος) τονίζει ότι στόχος της σύγχρονης διδακτικής μεθοδολογίας διεθνώς είναι η ενσυναίσθηματική και διερευνητική προσέγγιση του θέματος έτσι ώστε η διδασκαλία να συμβάλλει τόσο στην καλλιέργεια ιστορικής συνείδησης όσο και στη συναισθηματική εμπλοκή των μαθητών που σταδιακά επιφέρει συνειδητές αλλαγές στον τρόπο πρόσληψης του κόσμου και του Άλλου.

Στο πλαίσιο της σύγχρονης διδακτικής μεθοδολογίας η Τέχνη (μουσική, εικαστικά, χορός, θέατρο ποίηση, λογοτεχνία, φωτογραφία, κινηματογράφος, βίντεο, αφίσες, γράφιτι) αναζητά και ενθαρρύνει την **ενσυναίσθηση, διερεύνηση, αποστασιοποίηση και επανόρθωση.**

Εξάλλου ο Elliot Eisner, ως πρόεδρος της διεθνούς ένωσης για την εκπαίδευση μέσω της τέχνης είχε πει: «*ποιος είναι ο στόχος της εκπαίδευσης αν δεν διευρύνει τους τρόπους μέσω των οποίων το άτομο προσλαμβάνει τον κόσμο αλλά ταυτόχρονα εκφράζει και μοιράζεται με τους άλλους την εμπειρία του από αυτόν*»;

- Η Τέχνη που δημιουργήθηκε στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ως :

Αρχαιακό υλικό

Μέσο γνώσης και κατανόησης

Πράξη δημιουργίας και επανόρθωσης

Εκατοντάδες ποιήματα και πάνω από 4.000 ζωγραφιές, έργα 11.000 κρατούμενων, βρέθηκαν στο στρατόπεδο Terezin, βιτρίνα προπαγάνδας των ναζί στη βόρεια Βοημία, όπου παιδιά, έφηβοι και ενήλικες είχαν τη δυνατότητα καλλιτεχνικής δημιουργίας πριν μεταφερθούν σε άλλα στρατόπεδα εξόντωσης. Στις ζωγραφιές και στους στίχους, ο τρόμος, η θλίψη, η ελπίδα και η απορία παίρνουν χρώμα και μορφή. Τα έργα, ως προσωπικές πράξεις δημιουργίας,

αποτέλεσαν πολύτιμο εργαλείο συναισθηματικής έκφρασης και επιβίωσης, αλλά ταυτόχρονα σημαντικές μαρτυρίες μιας ακατανόητης πραγματικότητας. Τα έργα από το Terezin, αλλά και ημερολόγια, μουσικές συνθέσεις και σιτίσα που βρέθηκαν σε άλλα στρατόπεδα, αποτελούν ένα σπάνιο **αρχαιολογικό υλικό** που προσφέρει πολύτιμη **γνώση** για τα γεγονότα. Ταυτόχρονα αποτελούν εργαλείο **κατανόησης** για τις σκέψεις τα συναισθήματα και τη δράση των κρατούμενων.

● Τέχνη μετά τον Πόλεμο

Μετά τον 2^ο παγκόσμιο πόλεμο, ο γερμανοεβραίος φιλόσοφος Theodor Adorno με τη γνωστή φράση του *«μετά το Άουσβιτς δεν μπορεί να υπάρξει ποίηση»* αμφισβήτησε τη δύναμη της τέχνης και ανέδειξε το ζήτημα του «περιγράψιμου», της δυνατότητας λεκτικής αποτύπωσης οριακών γεγονότων, της αποτύπωσης του «αδιανόητου» μέσω της τέχνης.

Ωστόσο ο ίδιος τροποποίησε αργότερα τη θέση του: *«Ο ανθρώπινος πόνος ζητά τη συνεχή παρουσία της τέχνης.. μόνο στην τέχνη μπορεί ο πόνος να βρει τη φωνή του...»*

Σε παρόμοιο προβληματισμό, η συγγραφέας και καθηγήτρια Τζίνα Πολίτη στο δοκίμιό της «Το Γραπτό και το Άφραστο» επισημαίνει ότι γλώσσα και πάθος βρίσκονται σε αναντιστοιχία τονίζοντας ωστόσο ότι η γλώσσα συνεχίζει την προσπάθεια να εκφράσει το ανέκφραστο, και ότι κυρίως στην ποίηση η γλώσσα *«δηλώνει την ανημπόρια της να πει ενώ ταυτόχρονα λέει»*.

Η ανάγκη έκφρασης μέσω της τέχνης αναδεικνύεται τόσο στα έργα που δημιουργήθηκαν στη διάρκεια του Ολοκαυτώματος, όσο και στα μεταπολεμικά έργα (λογοτεχνία, ποίηση, θεατρικά κείμενα, εικαστικά, φιλμ, χορογραφίες, μουσικές συνθέσεις) που δημιουργούνται ακόμα και σήμερα και αναφέρονται σε αυτό το γεγονός. Επιζήσαντες, απόγονοι, καλλιτέχνες και διανοούμενοι, εβραίοι και μη, αναζητούν μέσα από το συμβολισμό της τέχνης την κατανόηση, την ψυχική εκτόνωση και επανόρθωση.

Όπως είπε και ο Εντγκάρ Μορέν: *«Όποιος και να είναι ο πολιτισμός του, το ανθρώπινο ον παράγει δύο ομιλίες: η μία είναι ορθολογική και η άλλη είναι συμβολική»*.

ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ

Η διδασκαλία του Ολοκαυτώματος αποτελεί ιδιαίτερη πρόκληση για τον εκπαιδευτικό. Ο τρόπος προσέγγισης που προτείνεται σε αυτό το σεμινάριο, συνδυάζει αρχές της εκπαίδευσης μέσω της τέχνης και αρχές της θεραπείας μέσω των τεχνών.

1. Αρχές της εκπαίδευσης μέσω της τέχνης (*Art education*):

Επιδιώκεται η επαφή και εξοικείωση των μαθητών με επιλεγμένα έργα τέχνης.

- 1.1 Καταρχήν μπορεί να χρησιμοποιηθεί η λεγόμενη «στρατοπεδική τέχνη». Υπάρχει ένα ευρύ και σημαντικό αρχαικό υλικό (μέρος του διαθέσιμο πλέον και στο Διαδίκτυο) από ποιήματα, σημειώσεις, ημερολόγια, σίτσα, εικαστικά έργα, που έγιναν μέσα στα στρατόπεδα από κρατούμενους, παιδιά και ενήλικες. Μέσα από αυτά, οι μαθητές έρχονται σε επαφή με συγκεκριμένα πρόσωπα και τις εμπειρίες τους και όχι με στατιστικά μόνο στοιχεία ανθρώπινων απωλειών.
- 1.2 Έργα της μεταπολεμικής περιόδου που εμπνέονται από αυτό το γεγονός μπορούν να χρησιμοποιηθούν («στρατοπεδική λογοτεχνία», ποίηση, εικαστικά έργα, χορογραφικά έργα, μουσικές συνθέσεις, κινηματογραφικά, θεατρικά έργα)
- 1.3 Τέλος μπορούν να χρησιμοποιηθούν έργα που δεν έχουν άμεση σχέση με το Ολοκαύτωμα. Έργα τέχνης που εκφράζουν τη διαχρονική αγωνία του ανθρώπου για τον πόλεμο, τη βία, την απώλεια και τον αποκλεισμό, μπορούν να συνδεθούν με το συγκεκριμένο θέμα.

2.Αρχές της θεραπείας μέσω των τεχνών (*Expressive arts therapies*):

Με σημείο εκκίνησης τις τέχνες επιδιώκεται η προσωπική δημιουργική διαδικασία που οδηγεί σε έκφραση σκέψεων και συναισθημάτων, στη σύνδεση εσωτερικού κόσμου και εξωτερικής πραγματικότητας.

Ο στόχος είναι η **βιωματική εμπειρία** όπου οι μαθητές καλούνται να εμπλακούν ταυτόχρονα στο νοητικό, συναισθηματικό, ή/και σωματικό επίπεδο. Η βιωματική διδασκαλία μέσω των τεχνών προσφέρει στους μαθητές ένα χώρο για να σκεφτούν και να δημιουργήσουν ένα προσωπικό διάλογο με τα γεγονότα ώστε να μη μένουν απλοί αποδέκτες ιστοριών πληροφοριών.

Στον ασφαλή χώρο της καλλιτεχνικής διαδικασίας, ατομικής ή συλλογικής, μέσα από το συμβολισμό της τέχνης, οι μαθητές ενθαρρύνονται να εξερευνήσουν και να εκφράσουν σκέψεις και συναισθήματα για έννοιες που σφράγισαν τον 20^ο αιώνα αλλά αφορούν εξίσου το παρόν και το μέλλον. Έννοιες όπως ο ρατσισμός και η προκατάληψη αλλά και ο σεβασμός του Άλλου, η αποδοχή της διαφορετικότητας, η προστασία, η διάσωση.

Η τέχνη ως εργαλείο προσέγγισης του Ολοκαυτώματος χρησιμοποιήθηκε ήδη από τη δεκαετία του '70 στο μουσείο του στρατοπέδου Άουσβιτς στην Πολωνία. Μαθητές γυμνασίων επισκέφτηκαν το μουσείο, άκουσαν ομιλίες, παρακολούθησαν φιλμ και μετά έπιασαν χαρτί και χρώματα. Τα έργα τους παρουσιάστηκαν σε ειδική έκθεση με τίτλο « Η μνήμη της ανθρώπινης τραγωδίας ».

ΑΠΛΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Όπως αναφέρθηκε ήδη, ημερολόγια, αυτοβιογραφίες, γράμματα, ποιήματα, εικαστικά έργα και μουσικές συνθέσεις ενηλίκων και παιδιών που δολοφονήθηκαν ή επέζησαν, αλλά και έργα καλλιτεχνών που μεταπολεμικά εμπνέονται από αυτό το γεγονός μπορούν να αποτελέσουν ερέθισμα προσωπικής δημιουργίας. Να τονιστεί ότι πρέπει να αποφύγουμε «μια διδασκαλία της φρίκης» (Β. Σακιά) ή μία περιγραφή των εβραίων αποκλειστικά ως θυμάτων ενός παρανοϊκού σχεδίου. Οι Εβραίοι ήταν ευρωπαίοι πολίτες η συμβολή των οποίων υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική στον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Οι επιλογές για τον τρόπο προσέγγισης του Ολοκαυτώματος έχουν άμεση σχέση τόσο με την ηλικία των μαθητών όσο και με τα χρονικά περιθώρια: ο δάσκαλος έχει στη διάθεσή του δύο-τρεις ώρες με παιδιά της έκτης δημοτικού; ή περισσότερες ώρες και τη δυνατότητα ενός ευρύτερου πρότζεκτ με παιδιά του γυμνασίου ή λυκείου;

Παραδείγματα προσέγγισης σε σχέση με τη νοητική και συναισθηματική ωριμότητα των μαθητών:

ΕΠΙΠΕΔΟ 1 (10-12 ετών)

● Μπορούν να διαβαστούν αποσπάσματα από το διάσημο **ημερολόγιο** της Άννας Φράνκ, της 13χρονης γερμανίδας που κρυβόταν με την οικογένειά της για 2 χρόνια στο διαμορφωμένο πατάρι ενός σπιτιού στην Ολλανδία μέχρι να τους συλλάβουν οι ναζί το 1944.

Μπορεί μετά να ζητηθεί από τους μαθητές:

- να **γράψουν** κάτι που θα απευθυνόταν στην Άννα Φράνκ (αλλά και όλα τα υπόλοιπα παιδιά που κρύβονταν)
- να **ζωγραφίσουν** ελεύθερα σε ατομικό ή κοινό χαρτί, σε σχέση με αυτό που σκέπτονται ή αισθάνονται με αυτή την ιστορία
- να **φτιάξουν κάτι** (κολλάζ, χειροτεχνία)
- με αφορμή το ημερολόγιο της Άννας Φράνκ να σκεφτούν αν γνωρίζουν για παιδιά που σήμερα βιώνουν τον πόλεμο, τη βία και τον τρόμο.

● Στη μουσειοσκευή που δημιούργησε το Εβραϊκό Μουσείο για τα κρυμμένα παιδιά στην Ελλάδα της κατοχής, αναφέρονται πραγματικές ιστορίες παιδιών που σώθηκαν προστατευμένα από οικογένειες χριστιανών φίλων.

Μπορεί να εξερευνηθεί η προσωπική τους μαρτυρία, οι φωτογραφίες, η διαδρομή τους στον ελληνικό χώρο.

Για παράδειγμα, η μικρή Ροζίνα Πάρδο σώθηκε, κρυμμένη 548 ημέρες με το ψευδώνυμο Ρούλα σε σπίτι χριστιανών φίλων. Μπορούμε να ζητήσουμε από μικρούς μαθητές να **δημιουργήσουν κάτι** σε σχέση με αυτή την ιστορία: Μια

ζωγραφιά, ένα μικρό κολλάζ, κάτι με πλαστελίνη, πηλό.. Ή αν ήθελαν τώρα να τη ρωτήσουν κάτι (μια και ζει ακόμα και είναι στην ηλικία των γιαγιάδων τους) να της πουν κάτι, να της γράψουν κάτι, τι θα ήταν αυτό;

- Με την καθοδήγηση κάποιου δάσκαλου εξοικειωμένου με την κίνηση, οι μικροί μαθητές μπορούν να πειραματιστούν στον κινητικό αυτοσχεδιασμό πάνω σε συγκεκριμένες οδηγίες - έννοιες:

Τι σημαίνει κινούμαι ελεύθερα στο χώρο; Τι αλλάζει στο σώμα όταν πρέπει να είναι κρυμμένο; Πώς μεταφράζεται σε κίνηση η έννοια «προστατεύω κάποιον»; Πως κινείται μια ομάδα παιδιών που αποφασίζει να προστατεύσει ένα μέλος της ομάδας; Ή με τι κίνηση- κινήσεις- μικρό χορό, ατομικά ή ομαδικά μπορώ να εκφράσω μέσα από το σώμα έννοιες όπως « επιτίθεμαι- διασώζω- συνεργάζομαι-προστατεύω...»

- Επίσης: Οι εβραίοι της Θεσσαλονίκης κράτησαν ζωντανή τη σεφαραδίτικη κουλτούρα, την εβραϊκή-ισπανική παράδοση. Κυκλοφορούν πολλά δείγματα αυτής της **μουσικής** παράδοσης (κάποια ερμηνεύει και η Σαβίνα Γιαννάτου). Ένα ή περισσότερα από αυτά τα τραγούδια θα μπορούσε να αποτελέσει αφορμή για συζήτηση, για κίνηση, για ζωγραφική.

ΕΠΙΠΕΔΟ 2 (13-15 ετών)

- Μπορούμε να προτείνουμε στους μαθητές να διαβάσουν επιλεγμένα αποσπάσματα από ένα από τα δεκάδες **βιβλία-μαρτυρίες** που έχουν γράψει έλληνες εβραίοι επιζώντες, ή να παρακολουθήσουν κάποιο από τα **φιλμ** που έχει γυριστεί για τους έλληνες εβραίους επιζώντες (σχετική βιβλιογραφία και υλικό δίνει το Εβραϊκό Μουσείο). Μετά οι μαθητές το χρησιμοποιούν ως σημείο εκκίνησης για προσωπική δημιουργία ατομικά ή σε ομάδες (κείμενο-ποίηση- τραγούδι- εικαστικό έργο-αφίσα-θεατρικό έργο)

- Μπορούμε επίσης να ζητήσουμε να κάνουν μια έρευνα για τα έργα που έχουν δημιουργήσει σύγχρονοι Έλληνες καλλιτέχνες για το Ολοκαύτωμα (εικαστικά, θεατρικά, χορογραφικά, λογοτεχνικά, ποιητικά..)

- Οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν τις σύγχρονες αντισημιτικές προκαταλήψεις σε **γελοιογραφίες** εντύπων ή σε **γκράφιτι** στους τοίχους και να ανταποκριθούν με καλλιτεχνική δημιουργία.

- Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε **έννοιες και στοχασμούς** πάνω στην ανθρώπινη φύση και τη βία και να τους προκαλέσουμε να σκεφτούν τις δικές τους προκαταλήψεις για διάφορες μειονότητες.

ΕΠΙΠΕΔΟ 3 (16-18 ετών)

Ισχύουν αυτά που γράφονται και στο επίπεδο 2

Επίσης:

- Μπορούμε να ζητήσουμε από τους μαθητές να κάνουν μια μικρή έρευνα για τη ζωή και το έργο συγκεκριμένων εβραίων καλλιτεχνών οι οποίοι χάθηκαν στο Ολοκαύτωμα

- Μπορούμε να αναζητήσουμε σύγχρονα ευρωπαϊκά έργα τέχνης (λογοτεχνία- μουσική- θέατρο- φιλμ-χορός) που αναφέρονται στο Ολοκαύτωμα.

- Μπορούμε να προβάλλουμε ιστορικά **ντοκιμαντέρ** ή **φιλμ** για εκείνη την περίοδο και μετά να τους ζητήσουμε να σκεφτούν τρόπους αντιμετώπισης του ρατσισμού **και** μέσω της καλλιτεχνικής δημιουργίας (πχ να σχεδιάσουν μια αφίσα ή να σκεφτούν ένα τηλεοπτικό σποτ κατά του αντισημιτισμού και του ρατσισμού).

Υπάρχουν αρκετά ντοκιμαντέρ για τους έλληνες εβραίους και την εμπειρία τους στη διάρκεια της ναζιστικής περιόδου. Ενδεικτικά:

→ Το ντοκιμαντέρ «Φιλιά εις τα παιδιά» του Βασίλη Λουλέ

→ Το ντοκιμαντέρ «Το τραγούδι της Ζωής» του Τώνη Λυκουρέση

→ Η ταινία «By-standing and Standing-by» της Φωφως Τερζίδου

→ Η ταινία «Θεσσαλονίκη, πόλη της σιωπής» του Michel Amaraggi

→ Το ντοκιμαντέρ «Το Ολοκαύτωμα της μνήμης» του Στέλιου Κούλογλου

Υπάρχουν επίσης δεκάδες ντοκιμαντέρ και ταινίες που αναφέρονται στο Ολοκαύτωμα. Για παράδειγμα:

→ Το ντοκιμαντέρ του Γάλλου σκηνοθέτη Αλέν Ρενέ «Νύχτα και Καταχνιά», διαρκεί μισή μόνο ώρα, γυρίστηκε το 1955 στην Πολωνία και αποτελεί μια ποιητική ματιά σε μια πολύ σκληρή πραγματικότητα.

→ Το ντοκιμαντέρ «Οι γιατροί του Γ' Ράιχ» των Karl Brandt, Ulf Schmidt

→ Το φιλμ «Shoa» του Claude Lanzman (4DVD, 550 min.) βασίστηκε σε έρευνα 12 ετών σε πολλές χώρες και συνεντεύξεις με πρώην κρατούμενους στρατοπέδων, αξιωματικούς των SS και αυτόπτες μάρτυρες της τελικής λύσης. Κάποια μικρά αποσπάσματα θα μπορούσαν να αποτελέσουν υλικό εργασίας.

→ Η ταινία «Europa-Europa» του Agniesta Holland, αναφέρεται στην πραγματική ιστορία ενός μικρού γερμανοεβραίου που σώθηκε παριστάνοντας τον ναζί.

→ Η ταινία «Η Κλέφτρα των βιβλίων» του Μπραιαν Περσίβαλ

→ Η ταινία «Ida» του Πάβελ Παβλικόφσκι

→ Η ταινία « Φοίνικας» σε σκηνοθεσία Κριστιαν Πέτζολντ διαπραγματεύεται θέματα προδοσίας, αλλά και την αδυναμία προσαρμογής των επιζήσαντων.

→ Η ταινία « Ο γιος του Σαούλ» του Λάζλο Νέμες επικεντρώνεται στην αγωνία ενός κρατουμένου στο Άουσβιτς να βρει διέξοδο στο απόλυτο αδιέξοδο.

→ Η ταινία « Ουζερί Τσιτσάνης» του Μανούσου Μανουσάκη αναφέρεται στον αδιέξοδο έρωτα ενός χριστιανού και μιας εβραίας στη Θεσσαλονίκη το 1942-43 και είναι βασισμένη στο ομότιτλο βιβλίο του Γιώργου Σιαμπαρδώνη.

→ Η ταινία «Ο λαβύρινθος της σιωπής» του Τζούλιο Ριτσιαρέλλι αναφέρεται στο σπάσιμο της σιωπής στη Γερμανία το 1958.

→ Το ντοκιμαντέρ «Viktor Ullmann: Βιογραφία μίας ηχογράφησης» των Ιωάννη Γρηγορόπουλου και Μιχάλη Αριστείδου αφηγείται την ιστορία του εβραίου μουσικοσυνθέτη Βίκτορ Ούλμαν, ο οποίος πέθανε το 1944 στο Άουσβιτς, αφού πέρασε από το Theresienstadt.

→ « Θα πέσει η Νύχτα » ή « Γερμανικά Στρατόπεδα Συγκέντρωσης»

Ντοκιμαντέρ με αρχειακό υλικό πολέμου. Το 1945 καθώς οι σύμμαχοι

προελαύνουν, ο Σίντνι Μπερνστάιν, επικεφαλής του τμήματος

κινηματογράφου του Βρετανικού Υπουργείου Άμυνας ζητά από τα

στρατιωτικά κινήμ. συνεργεία να κινηματογραφήσουν με λεπτομέρεια αυτά που βλέπουν, ως απόδειξη των εγκλημάτων των Ναζί.

→ « In the Presence of My Neighbours» του George Gedeon. Σε αυτό το ερευνητικό ντοκιμαντέρ ο ελληνοκαναδός δημοσιογράφος George Gedeon, χωρίς να είναι ο ίδιος εβραίος, επικεντρώνει την κάμερα στο ιστορικό αλλά και στο σύγχρονο κλίμα της διάθεσης των Ελλήνων απέναντι στους εβραίους.

→ «Denial» (Άρνηση) 2016 σκηνοθεσία Μικ Τζάκσον. Η δικαστική διαμάχη ανάμεσα στον αρνητή του ολοκαυτώματος, τον Βρετανό «ιστορικό» Ντέιβιντ Τρβινγκ, και στην Αμερικανοεβραία πανεπιστημιακό Ντέμπορα Λίπσταντ, η οποία απασχόλησε την κοινή γνώμη και τα παγκόσμια ΜΜΕ.

→ «The Interrogation» (Η Ανάκριση) 2016 του Erez Pery . Το 1946, ο Ρούντολφ Φραντς Φέρντιναντ Ες, ο διοικητής με τη μακροβιότερη θητεία στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς, βρίσκεται σε πολωνική φυλακή, αναμένοντας τη δίκη του.

→ Ο διερμηνέας (2018)του Martin Šulík Ο 80χρονος Άλι ανακαλύπτει πως πρώην αξιωματικός των SS περιγράφει στα απομνημονεύματά του την εκτέλεση των γονιών του. Αποφασισμένος να εκδικηθεί καταφθάνει στη Βιέννη, όπου θα γνωρίσει τον 70χρονο Γκέοργκ, γιο του αξιωματικού.

→ « Το life» (Όλα για τη ζωή) 2014 του Uwe Jansen . Μια ηλικιωμένη εβραία και ένας νεαρός γερμανός δημιουργούν μια σχέση αποδοχής και αλληλοστήριξης.

→ “Woman in gold” (Γυναίκα από χρυσό) 2015 του Σαιμον Κερτις. Η Μαρία Άλτμαν, Εβραία από τη Βιέννη, διεκδίκησε από την αυστριακή κυβέρνηση την προσωπογραφία της θείας της Αντέλε Μπλοχ-Μπάουερ του Γιούσταφ Κλιμτ, που είχε κλαπεί από τους Ναζί.

→ “Run Boy Run” 2013 του Pepe Danquart. Το φιλμ βασίζεται στο μυθιστόρημα του 2000 με τίτλο *Run, Boy, Run* του Uri Orlev που αναφέρεται στη ζωή του Yoram Fridman, που ως οκτάχρονος εβραίος το 1942 δραπέτευσε από το γκέτο της Βαρσοβίας και κατόρθωσε να επιβιώσει τα επόμενα 3 χρόνια.

● **Κάποια links για χορογραφικά έργα με θέμα το Ολοκαύτωμα:**

→ Dance videos by Allen Kaeja and Mark Adam

1. “Scene from Sarah” (1999) www.youtube.com/watch?v=VhrSEZV6CxA

2. “Witnessed” (1997) [/www.youtube.com/watch?v=DXa2gm7zK10](http://www.youtube.com/watch?v=DXa2gm7zK10)

3. “1939” www.youtube.com/watch?v=6o8PEUk8hwg

4. “Anne Frank” by Reginaldo Oliveira
www.youtube.com/watch?v=lmF3AiWbX_k

Τα παραπάνω είναι απλά παραδείγματα για την ενσωμάτωση της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ανάλογα με το χρόνο που διαθέτουν, τις γνώσεις και προτιμήσεις τους σε συγκεκριμένους τομείς τέχνης, οι καθηγητές μπορούν να αυτοσχεδιάσουν δημιουργικά έτσι ώστε η διδασκαλία του Ολοκαυτώματος να ενθαρρύνει μια ευρύτερη προσέγγιση της ανθρώπινης εμπειρίας.

Περισσότερο υλικό για τέχνη σχετική με το Ολοκαύτωμα μπορείτε να βρείτε στο Διαδίκτυο (**Holocaust Art**).

Επίσης για τη διδασκαλία μέσω τέχνης:

-Κόκκος Α. και Συνεργάτες (2011) Εκπαίδευση μέσα από τις Τέχνες. Εκδόσεις Μεταίχμιο

-Σλιώμης Θ. (2016) Η τέχνη απέναντι στο Ναζισμό. Το μουσικό κίνημα της Τερεζίμ 1941-1945. Εκδόσεις Πατάκη

→Langer, L. Art from the Ashes: A Holocaust Anthology Revised Edition

-Mezirow, J. και Συνεργάτες (2007) Η μετασχηματίζουσα Μάθηση. Εκδόσεις Μεταίχμιο.

-Thomson, R (2013) Terezin: A Story of the Holocaust

Νίνα Αλκαλάη
alcnina21@gmail.com